

УДК 338.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14292899>

Соціально – економічні виклики розвитку сільських територій в Україні та пошук шляхів подолання використовуючи європейський досвід

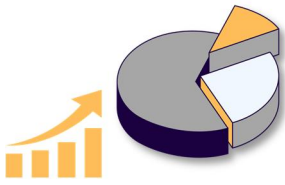
Остапенко Максим Сергійович

Державний податковий університет, аспірант, <https://orcid.org/0000-0001-7074-3780>

Прийнято: 19.11.2024 | Опубліковано: 29.11.2024

***Анотація.** У статті досліджено соціально-економічні виклики розвитку сільських територій України, зокрема демографічні зміни, обмежені можливості працевлаштування, низький рівень доходів та недостатній доступ до інфраструктури. Проаналізовано практики Європейського Союзу, спрямовані на підтримку сталого розвитку сільської місцевості, зокрема ініціативу LEADER та Спільну сільськогосподарську політику. Особливу увагу приділено питанням підвищення рівня зайнятості, поліпшення інфраструктури та підтримки місцевих громад. Розроблено рекомендації щодо адаптації європейського досвіду в українських умовах для вирішення ключових проблем сільських регіонів. Впровадження запропонованих заходів сприятиме зменшенню депопуляції, підвищенню якості життя населення та зміцненню економіки сільських територій України.*

Наголошено на важливості залучення громадян до процесів планування та реалізації місцевих проєктів. Виокремлено роль державної підтримки у стимулюванні інвестицій у сільські території. Проаналізовано можливості

використання цифрових технологій для розвитку економіки сільських регіонів. Підкреслено необхідність розробки інтегрованої стратегії, спрямованої на сталий розвиток українського села. Впровадження запропонованих заходів сприятиме зменшенню депопуляції, підвищенню якості життя населення та зміцненню економіки сільських територій України.

Ключові слова: сільські території, соціально-економічний розвиток, демографія, зайнятість, інфраструктура, LEADER, ЄС, сталий розвиток.

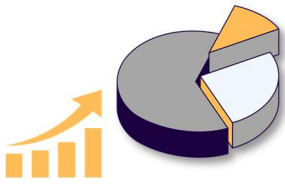
Socio-economic challenges of rural development in Ukraine and the search for ways to overcome them using the European experience

Ostapenko Maksym

State tax university, <https://orcid.org/0000-0001-7074-3780>

Abstract. *The article explores the socio-economic challenges of rural development in Ukraine, including demographic changes, limited employment opportunities, low income levels, and insufficient access to infrastructure. It analyzes the European Union's practices aimed at supporting sustainable rural development, particularly the LEADER initiative and the Common Agricultural Policy. Special attention is given to issues such as improving employment levels, enhancing infrastructure, and supporting local communities. Recommendations are made for adapting European experience to Ukrainian conditions to address the key problems of rural regions. The implementation of these measures will contribute to reducing depopulation, improving living standards, and strengthening the rural economy in Ukraine.*

The importance of engaging citizens in the planning and implementation of local projects has been emphasized. The role of state support in stimulating investment in rural areas has been highlighted. Opportunities for leveraging digital technologies to foster the economic development of rural regions have been analyzed. The necessity of

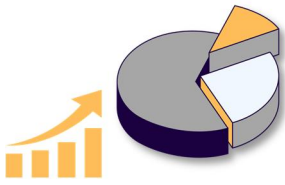
developing an integrated strategy aimed at the sustainable development of Ukrainian villages has been underscored. The implementation of the proposed measures will contribute to reducing depopulation, improving the quality of life of the population, and strengthening the economy of Ukraine's rural areas.

Keywords: *inclusive digitalization, human capital, rural areas, employment, online education, digital platforms.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціально-економічний розвиток сільських територій України стикається з низкою викликів, серед яких депопуляція, старіння населення, еміграція молоді, низька доступність інфраструктури, обмежені можливості працевлаштування. Ці проблеми ускладнюють реалізацію потенціалу сільських громад і створюють загрози для стійкого розвитку країни. Вивчення успішного європейського досвіду, зокрема програм LEADER та Спільної сільськогосподарської політики, відкриває можливості адаптації ефективних стратегій для подолання зазначених проблем. Актуальність дослідження полягає в необхідності розробки комплексних підходів для збереження демографічного і трудового потенціалу, підвищення добробуту населення та забезпечення сталого розвитку сільських регіонів України, що є ключовим завданням державної політики та міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження підтверджують сільські території беззаперечно є основою сталого розвитку економіки України та фактором зростання аграрного сектору. Як стверджують Е. Кірієєва та Д. Костюченко що, Сільські території займають значну частину у складі України, але з кожним роком кількість сільських населених пунктів зменшується, що спричинено низкою економічних, соціальних та екологічних проблем [7, с 68-79].

У той же час, дослідження І. Костецька, свідчать про те, що основними з

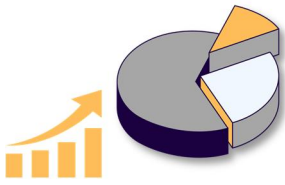
переходом України на ринкові засади розвитку у сільській економіці відбуваються структурні зміни, подібні тим, що мали місце у розвинутих країнах (незважаючи на дещо іншу їх природу): деаграризація, міграція, урбанізація тощо. Проте, якщо у розвинутих країнах, зокрема в ЄС та США, на пом'якшення їх негативного впливу спрямована дієва державна політика, то в Україні намагаються робити лише перші кроки на шляху до регулювання розвитку сільської економіки [6, с 165].

Вивченням стимулювання сталого соціально-економічного розвитку сільських територій та механізмами збереження сільського населення займалися багато українських вчених. Серед них К. Ушакова і В. Сахарнацький [11, с 59-69], Г. Калетнік [5, с 7-22], Н. Патики [10, с 85-89], В. Бульба В, В. Оробей [2], С. Герчанівська, І. Гурська [3, с 37-43], В.Ткачук, Н. Мединська,, І. Новаковська, Т. Костюк [12], І. Артёмов, М. Ляшко [1, с 47-58], О. Гладченко, А. Оверченко [4] та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження соціально-економічних викликів розвитку сільських територій України та визначення ефективних шляхів їх подолання на основі адаптації європейського досвіду. Основні завдання включають розглянути сучасний стан сільських територій України, зокрема демографічні, економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти. Виявити основні проблеми, які гальмують їхній розвиток. Проаналізувати успішні практики європейських країн у стимулюванні сталого розвитку сільських регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток сільських територій – це просторова біо-еколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищем і населенням, які на ній функціонують і проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних та суспільних потреб [9, с. 8-9].

Соціально-економічний розвиток сільських регіонів є важливим для

розвитку країни. Для визначення його поточного стану, виявлення проблемних зон та розробки ефективних стратегій для підвищення рівня життя сільського населення використовують різноманітні показники, які можна умовно поділити на кілька основних категорій:

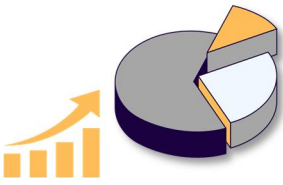
- Демографічні показники: чисельність населення, його вікова структура, рівні народжуваності, смертності та міграції.
- Економічні показники: валовий регіональний продукт (ВРП) на душу населення, рівень безробіття, середня заробітна плата, структура економіки.
- Соціальні показники: рівень освіти, доступ до медичних послуг, якість життя, рівень злочинності.
- Інфраструктурні показники: доступність транспортних шляхів, систем водопостачання, електроенергії та телекомунікацій.

Одним із ключових економічних індикаторів, який дозволяє оцінити рівень виробничої активності в сільській місцевості, є валовий регіональний продукт. Цей показник відображає загальну вартість вироблених товарів і наданих послуг у регіоні. Аналіз змін ВРП допомагає визначати темпи економічного розвитку чи спаду, а також загальну ефективність регіональної економіки.

Стан ринку праці та соціально-економічне благополуччя сільського населення значною мірою залежать від рівнів зайнятості й безробіття. Детальний аналіз окремих галузей та структури зайнятості дозволяє ідентифікувати пріоритетні сектори економіки та можливості для створення нових робочих місць.

Рівень освіти у сільській місцевості оцінюється через доступність навчальних закладів, рівень досягнень учнів та можливість здобуття вищої освіти. Це дає змогу оцінити розвиток людського капіталу та перспективи для самореалізації населення.

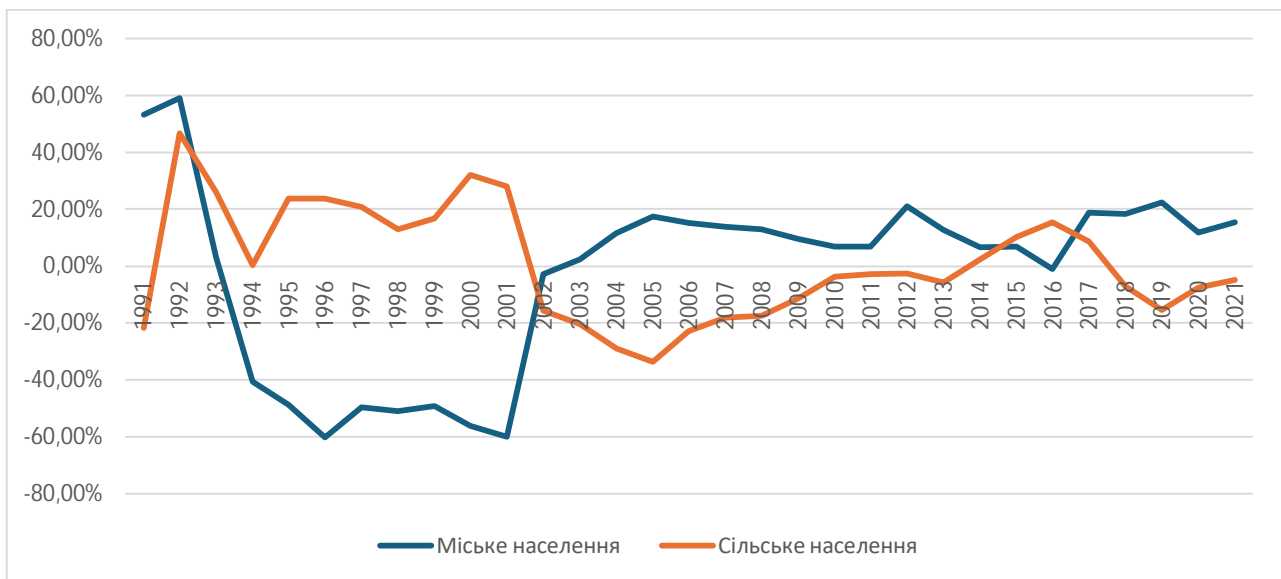
Якість системи охорони здоров'я визначається такими аспектами, як доступність медичних закладів, рівень медичних послуг та загальний стан здоров'я людей. Аналіз цих показників допомагає виявити потреби в цій сфері й

встановити пріоритети для її вдосконалення.

Соціальний капітал, зокрема рівень довіри, громадянська активність і розвиток соціальних зв'язків, є важливим показником готовності громад до участі у спільних ініціативах та сталого розвитку.

Таким чином, аналіз соціально-економічних показників розвитку сільських регіонів є необхідним для визначення їхнього стану та розробки ефективних стратегій, спрямованих на покращення умов життя сільського населення.

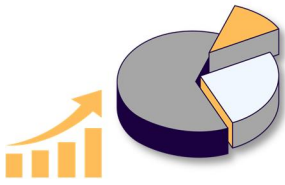

Рис. 1. Динаміка зміни міграційного приросту (скорочення) чисельності населення за типом місцевості у 1991–2021 роках

Джерело: Державна служба статистики України: сайт. 2024. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Аналізуючи дані, представлені на Рис. 1., можна помітити, що з 2000 року сільське населення в Україні поступово скорочується через міграційні процеси, тоді як міське населення демонструє стабільне зростання.

Ця тенденція підтверджується структурою населення України: частка сільського населення має негативну динаміку. У 1991 році вона складала 33%, а до 2021 року знизилася до 30% [13]. Важливо зазначити, що розрив між чисельністю міського та сільського населення стає дедалі більш виразним.

Для порівняння, у країнах-сусідах із розвиненим аграрним сектором спостерігається вища частка сільського населення. Наприклад, у Польщі в 2024 році цей показник становив 41% [19], а в Румунії — 45% [20].

Водночас, еміграція молоді, яка шукає кращі умови для працевлаштування та здобуття освіти, ще більше посилює демографічні проблеми сільських територій. За даними Держстату, у 2021 році міграційний приріст у міській місцевості склав 29 419 осіб, тоді як у сільській – негативний баланс у розмірі -8 158 осіб [13].

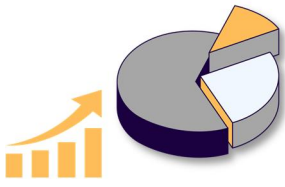
Поєднання цих демографічних змін із соціальними та економічними труднощами створює серйозні виклики для сталого розвитку сільських громад України. Зокрема, депопуляція сільських територій значною мірою зумовлена економічними чинниками, які сприяють міграції до міст.

Одна з ключових проблем – обмежені можливості працевлаштування. У сільській місцевості України вибір роботи, окрім аграрного сектору, дуже обмежений. Низький рівень зарплат і відсутність перспектив кар'єрного росту у несільськогосподарських сферах спонукають молодь шукати кращі умови у містах. У 2021 році рівень безробіття серед сільського населення становив 10,6%, тоді як серед міського – 9,5% [13].

Таким чином, вирішення проблеми депопуляції сільських регіонів потребує системного підходу, що враховує як демографічні, так і економічні аспекти.

У сучасних умовах важливо вивчати досвід інших країн для вдосконалення політики розвитку сільських територій. Аналіз успішних практик стимулювання сільського населення за кордоном допомагає визначити ефективні підходи та стратегії, які можна адаптувати для застосування в Україні.

Європейські країни мають низку успішних ініціатив у цій сфері, які можуть стати цінним джерелом ідей для України. Зокрема, Європейський Союз розробив комплексне бачення розвитку сільських регіонів, яке базується на чотирьох ключових аспектах:

- посилення потенціалу сільських територій,
- покращення зв'язків і інфраструктури,
- забезпечення стійкості,
- сприяння процвітанню сільських громад [16].

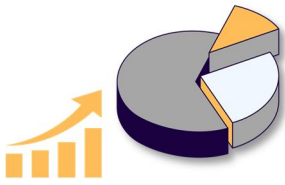
Завдяки цьому підходу ЄС активно впроваджує стратегії для підтримки розвитку сільської місцевості у країнах-членах, створюючи ефективні моделі, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Одним із яскравих прикладів є ініціатива LEADER (Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale), яка є флагманською стратегією розвитку сільських регіонів у ЄС [17]. Ця програма спрямована на підтримку місцевих ініціатив і розширення можливостей сільських громад у вирішенні їхніх специфічних проблем. У рамках LEADER фінансування ЄС спрямовується безпосередньо до місцевих груп дій (LAG – Local Action Groups), що включають представників державного, приватного секторів та громадянського суспільства.

Ці групи реалізують проекти, адаптовані до конкретних потреб регіонів, охоплюючи розвиток інфраструктури, збереження культурної спадщини, стимулювання сталого туризму тощо. Успіх програм LEADER сприяв значному зміцненню економіки сільських регіонів і збереженню чисельності сільського населення по всій Європі.

Такий досвід наочно демонструє, як локалізовані підходи, орієнтовані на потреби громад, можуть стати потужним інструментом для сталого розвитку сільських територій. Вивчення та адаптація цих підходів здатні сприяти ефективному вирішенню проблем українського села.

Після пандемії одним із ключових завдань Європейського Союзу стало забезпечення стабільного економічного відновлення. Для підтримки економічної діяльності було виділено 2 018 млрд євро (у поточних цінах), які передбачено використати в період 2021–2027 років. Основний акцент зроблено на проектах та ініціативах, що спрямовані на екологічну безпеку, цифрову трансформацію та

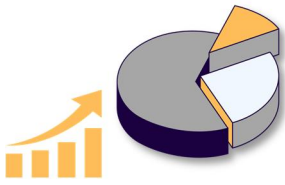

зменшення ризиків безробіття у кризових ситуаціях. Серед соціально орієнтованих заходів ЄС можна виділити:

- Європейський кліматичний пакт (частина Європейського зеленого курсу), що включає розвиток сталої економіки, відновлення біорізноманіття, енергоефективне будівництво, перехід до циркулярної економіки, сталий транспорт і продовольчу систему.
- Європейський соціальний фонд, який підтримує працевлаштування та підвищення кваліфікації, включаючи програми для молоді, такі як "Твоя перша EURES робота" та "Волонтери EU Aid".
- Європейський план боротьби з раком, що передбачає нові підходи до профілактики та лікування.
- Європейська обсерваторія електронних ЗМІ, яка сприяє боротьбі з дезінформацією та підтримує свободу преси.
- Цифрова платформа Europeana, яка забезпечує доступ до культурної спадщини з колекцій європейських установ.
- Програма Erasmus, що пропонує можливості навчання в країнах ЄС.
- Європейська картка медичного страхування, яка забезпечує медичну допомогу під час подорожей у межах ЄС тощо [15].

Ці ініціативи є лише частиною соціальних заходів, які спрямовані на підвищення добробуту населення Європи. Водночас вони орієнтовані на загальну соціальну інфраструктуру без спеціального акценту на сільську місцевість.

Однак у багатьох країнах спостерігається суттєвий розрив між рівнем життя в містах і сільській місцевості, де умови часто залишаються менш сприятливими. Для підвищення доходів сільських жителів, зайнятих у сільському господарстві, на рівні ЄС було розроблено Спільну сільськогосподарську політику. У період з 2014 до 2020 року її загальний бюджет становив 386,9 млрд євро [18], з яких 95% було спрямовано на прямі виплати, маркетингові витрати та розвиток сільських територій. Також підтримувалися

дослідження, забезпечення харчової безпеки та адаптація до глобалізації.

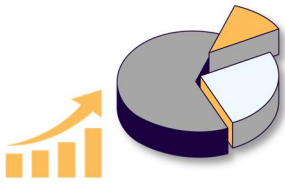
Модель розвитку сільських територій у ЄС базується на задоволенні потреб регіонів. Щорічно реалізується понад 100 програм, спрямованих на розвиток сільської інфраструктури, причому одна країна може впроваджувати кілька регіональних ініціатив одночасно.

До формування сільської політики активно залучаються громадські ініціативи. Наприклад, у вересні 2022 року відбувся п'ятий форум Сільського Європарламенту, який об'єднує представників різних середовищ із сільських регіонів. У рамках форуму було озвучено ключові напрями подальшого розвитку сільських територій.

Попри значний обсяг досліджень, присвячених соціально-економічному розвитку сільських територій, низка ключових питань залишається невирішеною. Серед них, недостатнє вивчення взаємозв'язків між демографічними змінами та економічною активністю сільського населення у сучасному стані через відсутність низки статистики з 2022 по 2024 рр. у Державній службі статистики. Також, враховуючи нестабільну ситуацію в Україні існує недосконалість механізмів адаптації успішних європейських практик до українських реалій; відсутність комплексного підходу до розробки політик сталого розвитку, що враховували б специфіку регіонів.

Висновки. Соціально-економічний розвиток сільських територій є важливим елементом сталого розвитку України. В умовах демографічних викликів, таких як старіння населення, скорочення народжуваності та еміграція молоді, значна увага має бути зосереджена на підвищенні якості життя у сільській місцевості. Україна стикається з багатьма проблемами, зокрема обмеженими можливостями працевлаштування, низьким рівнем доходів і недостатньою розвиненістю інфраструктури.

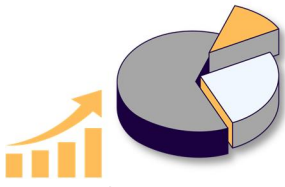
Аналіз європейського досвіду показує, що комплексний підхід до підтримки сільських регіонів, як у рамках ЄС, може бути успішно адаптований до українських реалій. Програми, такі як ініціатива LEADER, спрямовані на

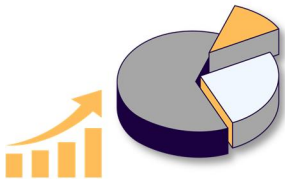
локальне вирішення проблем та розвиток потенціалу громад, демонструють високу ефективність. Використання таких стратегій разом із вдосконаленням державної політики може допомогти вирішити ключові проблеми, сприяти економічному зростанню та збереженню людського капіталу в сільській місцевості України.

Список використаних джерел

1. Артёмов, І., & Ляшко, М. Я. (2024). Сучасні соціально-економічні виклики для України та шляхи їх мінімізації. *Геополітика України: історія і сучасність*, (1 (32)), 47-58. (дата звернення: 19.11.2024).
2. Бульба, В. Г., & Оробей, В. В. (2023). Європейська практика забезпечення розвитку соціальної інфраструктури сільських територій.
3. Герчанівська С.В., Гурська І.С. Соціальна інфраструктура як складова соціально-економічного розвитку сільських територій. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2022. № 1. С. 37-43.
4. Гладченко, О. В., & Оверченко, А. П. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ. *ЗБІРНИК ТЕЗ*, 141. (дата звернення: 19.11.2024).
5. Калетнік, Г. М. (2020). Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*.-Вінниця, 2020.-№ 2 (52).-С. 7-22. (дата звернення: 19.10.2024).
6. Киристюк С. В. Організаційні засади підтримки неаграрної діяльності у сільській місцевості: імплементація досвіду ЄС. *Український соціум*. 2016. No 1 (56). С. 130-137.
7. Кірєєва Е. А., Костюченко Д. Л. Політика розвитку сільських територій у країнах Європейського Союзу. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і політики*. 2017. No 8. С. 68-79.

8. Костецька І. І. Розвиток Smart Villages в управлінні сільськими територіями в Польщі з використанням локального партнерства. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2022. № 2 (81). С. 164-169.
9. Лазарева О. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. / О. В. Лазарева. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 128 с.
10. Патица НІ Ідентифікація проблем соціально-економічного розвитку сільських територій України. Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 березня 2024 року). Харків: ДБТУ. Ч. 1. 2024. С. 85-89.
11. Сахарнацький В.В., Ушакова К.В. Механізм стимулювання розвитку сільських територій і можливості його імплементації в Україні. Збалансоване природокористування. 2022. № 3. С. 59-69. (дата звернення: 19.10.2024).
12. Ткачук, В., Мединська, Н., Новаковська, І., & Костюк, Т. (2024). ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ. Наукові інновації та передові технології, (11 (39)).
13. Державна служба статистики України: сайт. 2024. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 13.11.2024).
14. (2024). Europa.eu.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfst_r_arednu__custom_11134484/default/table?lang=en(дата звернення: 19.10.2024).
15. A Short Guide to the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. 32 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9bee2406-dff5-11ed-a05c-01aa75ed71a1/language-en>. (дата

звернення: 13.11.2024).

16. Action Plan. (2023). Rural Vision. https://rural-vision.europa.eu/action-plan_en (дата звернення: 10.11.2024).

17. LEADER/CLLD. (2014, October 27). European Commission. https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld_en.html (дата звернення: 09.11.2024).

18. Oyedele O. A. The Challenges of Infrastructure Development in Democratic Governance. FIG Working Week 2012. Knowing to manage the territory, protect the environment, evaluate the cultural heritage. Rome, Italy, 6-10 May 2012. (дата звернення: 19.10.2024).

19. Poland Demographics 2023 (Population, Age, Sex, Trends) - Worldometer. (2023).

Worldometers.info. <https://www.worldometers.info/demographics/poland-demographics/> (дата звернення: 19.10.2024).

20. Romania Demographics 2023 (Population, Age, Sex, Trends) - Worldometer. (2023). Worldometers.info.

<https://www.worldometers.info/demographics/romania-demographics/> (дата звернення: 19.10.2024).

21. Smart Villages in Poland: ideas for designing support in the future CAP Strategic Plans. European Network for Rural Development. URL: https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/enrd_publications/smart-villages_brief_poland-cap-sp.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

22. Smart Villages. (2017, August 14). European Commission. https://ec.europa.eu/enrd/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages_en.htm (дата звернення: 19.10.2024).

23. USDA ERS - ERS Annual Report, FY 2022. (2022). Usda.gov. <https://www.ers.usda.gov/about-ers/plans-and-accomplishments/ers-annual-report-fy-2022/> (дата звернення: 19.10.2024).